

ЈЕРОМОНАХ ЈОВАН МАКСИМОВИЋ.

РЕДОВНО ИЛИ ПРАЗНИЧНО ЗАЧАЛО

Сваког дана читају се на литургији Апостол и Јеванђеље. У многим местима где нема сваког дана литургије, али се редовно служи јутрења, постоји леп обичај да се читају на крају јутрење они одељци Апостола и Јеванђеља, који би се имали прочитати на литургији оног дана. Ради читања у цркви, Апостол и Јеванђеље подељени су на зачала: јеванђеље Матеја на 116, Марка на 71, Луке на 114, Јована на 67, а цео Апостол, почевши од Дела Апостолских па до посланице Јеврејима закључно, подељен је на 335 зачала. Зачалом се зове одељак који већином чини једну целину по садржини и чита се цео на једној служби. Има случајева када, ради бољег разумевања прочитаног одељка, треба прочитати уједно и један део другог зачала или више зачала заједно; обратно има случајева, када се чита само један део зачала. Али углавном ипак се може сматрати да за сваку службу треба читати по једно цело зачало. Не сме се читати на служби које било зачало Апостола или Јеванђеља. Као што су за сваки дан одређене молитве, које треба читати и појати на богослужењу, тако постоји и распоред за читање Светог Писма. Свештеник и чтец имају да нађу она зачала Јеванђеља и Апостола, која је Црква одредила за дотични дан. Ово правило добро знају сви, који служе у цркви; али више пута, и поред старања да буду тачни, ипак падају у забуну или погрешку. Ствар је у томе, што постоје два распореда за читање Новог Завета преко целе године. У једном распореду зачала су распоређена по седмичним данима. Почевши од Ускрса, за сваки дан седмице одређено је зачало Апостола и зачало Јеванђеља. То су тако звана редовна (редовное) зачала, распоред читања „по стубовима“, назвата тако, јер личе на стубове, састављене од речи и слова. Зачала у овом распореду иду већином редом, само појединачна зачала су изостављена из свог реда и одређена за суботне, недељне или празничне дане. По овом распореду од Ускрса до Педесетнице закључно читају се Јеванђеље по Јовану и Дела Апостолска, од понедеоника — другог дана Духова — почиње читање Јеванђеља по Матеју и посланице ап. Павла, почев од посланице Римљанима. За Јеванђеље по Матеју одређено је 17 седмица (које се код Грка називају „Матејеве седмице“), али

у ствари само у првих 11 „Матејевих седмица“ чита се Јеванђеље по Матеју, док се у 6 последњих ово Јеванђеље чита суботом и недељом, у остале дане чита се Јеванђеље по Марку. Од понедеоника, сутрадан после 17 недеље (после Педесетнице), т. ј. 17 „Матејеве недеље“, почиње читање Јеванђеља по Луци. Као и Јеванђеље по Матеју, Јеванђеље по Луци у току 12 „Лукиних седмица“ чита се кроз целу седмицу, а после, у току 5 седмица, које се, као и првих 12, називају „Лукине седмице“, ово се Јеванђеље чита суботом и недељом, а у остале дане наставља се читање Јеванђеља по Марку, прекинуто са почетком читања Лукиног Јеванђеља. Са 32 седмицом после Педесетнице (15 Лукином) свршава се рачунање седмица од прошле Педесетнице. У 32 недељу после Педесетнице чита се Јеванђеље о Закхеју, а за идућу недељу (16 Лукину) одређено је Јеванђеље о митару и фарисеју, које треба да се прочита тачно 10 седмица (70 дана) пре Ускрса. Зато, ако после свршетка 32 седмице после Педесетнице, остаје више времена до идућег Ускрса, треба израчунати вишак времена и читати још једном већ прочитана зачала последњих недеља, тако да би, при поновном њиховом читању, недеља о митару и фарисеју дошла на ред тачно 70 дана пре Ускрса. Ово поновно читање већ прочитаних зачала назива се „одступком“. У недељне дане двеју последњих седмица пред почетак Великог поста чита се Јеванђеље по Матеју о Страшном Суду и о посту. За време саме свете четрдесетнице пуна литургија се врши само суботом и недељом (изузетно још и на Благовести); тада се, осим прве недеље Великог поста, на литургији чита Јеванђеље по Марку, због чега се овај период времена сматра за „седмице Маркове“. У Великој недељи се чита из свију Јеванђеља о последњим данима Христовог живота на земљи. Окружне посланице св. ап. Павла читају се до 25 недеље после Педесетнице (8-е Лукине); после ње, у току три седмице, читају се Павлове посланице Тимотеју и Титу (осим субота и недеља, када се читају непрочитани одељци из његових већ читаних — догматских — посланица). Од 28-е недеље после Педесетнице (11-е Лукине) читају се одељци посланице ап. Павла Јеврејима; а почев од среде 31-е седмице (15-е Лукине) читају се саборне посланице. Читање последње саборне посланице, Јудине, пада на последњу седмицу пред почетак Великог поста („белу седмицу“). За време Великог поста, изузев

Велику седмицу, читају се опет одељци посланице Јеврејима, а у последње дане Велике недеље — нарочито изабрана зачала. На тај начин, са изузетком малог броја зачала, цело Јеванђеље и апостолске посланице распоређене су за читање по недељама и данима. То је први распоред.

Други распоред за читање Јеванђеља и Апостола удешен је према непокретним црквеним успоменама преко године. Одређена су зачала не само за велике и средње, него и за многе мале празнике. На крају Јеванђеља и Апостола налазе се „месецослови“, и поред многих датума означено је које је зачало одређено за тај дан. У овом распореду зачала не иду редом, него су одређена према успомени која се слави оног дана. Црква светкује многе догађаје, о којима се говори у Јеванђељу, и природно је да се у оне дане чита о њима. Има и других празника, о којима се директно не говори ни у Јеванђељу ни у Апостолу, али у њима је приказан њихов унутрашњи смисао или значај. Тако н.пр. тамо се говори о особинама доброг пастира и свештенослужитеља, о награди мученицима, о одрицању од овог света. Зато, ако се на дане светаца не може одредити зачало у којем би се он спомињао, може се читати место где се говори о његовим врлинама, да би он био приказан симболички. Овим се правилом и руководило при одређивању зачала за празничне дане: ако се могло, одређивало се зачало у којем се говори о самом празнику или свецу директно, а ако није, барем симболички. У почетку била су одређена нарочита читања само за велике празнике или дане кад се спомињу догађаји о којима се говори у Светом Писму. Али доцније било је прибележено, која зачала Јеванђеља и Апостола одговарају мањим светковинама, тако да сада скоро за сваки датум постоје одређена „празнична“ зачала Јеванђеља и Апостола.

На тај се начин дошло до два распореда за читање Апостола и Јеванђеља: један према данима седмице, „по стубовима“, други према датумима месеца, „по празницима“. Којега се од њих треба држати? Да ли треба читати она зачала, која долазе на ред „по стубовима“ или одређена по датуму? У црквама и манастирима, где се жели строго придржавати типика, обично се придржавају и једног и другог у исти мах, тако да се скоро сваког дана тамо читају по два, а понекад и по три зачала из Јеванђеља и Апостола; и на тај начин оно што је требало бити изузетак, тамо се претворило скоро у правило, а

читање само једног одељка постало је скоро редак случај. Већина ипак узима по једно зачало Јеванђеља и Апостола. У многим местима влада мишљење да треба читати Јеванђеље и Апостол, одређене за тај дан према датуму и свецу, и тек онда, ако за овај датум они нису одређени, треба тражити по стубовима према седмицама и данима седмице. У другим местима узимају Апостол према свецу, а Јеванђеље према седмичном дану, позивајући се „на праксу“. Али погрешно је и једно и друго. Већ је показано, да „стубови“ т. ј. „редовна“ зачала распоређена су тако да, држећи се овог реда, у току године има да се прочита скоро цело Јеванђеље и цео Апостол, осим малог броја зачала, која се читају само на непокретне празнике или приликом нарочитог свештенодејства. Баш се то имало у виду при састављању распореда за читање Новог Завета. Толико се строго пазило на то да „редовна“ зачала буду прочитана, да постоји чак и правило да, ако се „редовно“ зачало не може прочитати у свој дан због великог празника, на коме се чита само празнично зачало, онда ово „редовно“ мора се прочитати уочи свог дана¹, заједно са зачалом тог дана, као његов продужетак, („под зачало“ т. ј. без подизања гласа при његовом почетку). У дане мањих празника „редовно“ треба да се прочита заједно са празничним зачалом, било као засебно зачало, било као „под зачало“, ако због двеју успомена, које се славе, има два празнична зачала; у последњем случају „редовно“ има да се чита „под зачало“ са првим од њих.² У сваком случају „редовна“ зачала Јеванђеља и Апостола имају да се прочитају у цркви. Ако се чита једно зачало, обавезно је да се чита „редовно“, осим ако се деси празник због којег се народ нарочито скупља у цркву, а када је и цела служба посвећена том празнику. Јер када би се узимало само „празнично“ зачало, по датуму, не би био постигнут циљ да се цео Нови Завет прочита у цркви преко године, него нека би се зачала стално понављала а друга не би се уопште читала. Празнична зачала већином симболички приказују духовне особинесветаца, и зато су једна иста зачала одређена за више светаца, који су се подвизавали на сличан начин. Неколико зачала Јеванђеља и Апостола одређена су за читање на дане мученика, неколико за дане великих јерарха, неколико за дане апостола или преподобних. Пошто су

¹ Види Типикон 1 септембра.

² Маркова глава 1 септембра.

многи дани у години посвећени свецима, који припадају овим редовима небеске цркве, то зачала, одређена за њихове дане, понављају се више пута. Тако, ако би се увек узимала „празнична“ зачала, у току године зачало 24 по Луци „Во время оно ста Іисусъ на мѣстѣ равнѣ“ имало би се прочитати барем 19 пута; зачало 36 по Јовану „Рече Господь Іизъ есмь дверь“ има да се чита 15 пута; зачало 43 по Матеју „Еса мнѣ предана съть Оцемъ Моимъ“, 11 зачало по Матеју „Вы есте свѣтъ мѣра“ и 106 зачало по Луци „Внемлите ѿ человекъ: возложатъ бо на вы ршкн своа“ по 13 пута; 52 зачало по Јовану „Заповѣдь новъ“ барем 11 пута; има и других зачала Јеванђеља која би требало прочитати по неколико пута, ако би се она уопште читала према годишњим успоменама. Тако исто и нека зачала Апостола читала би се више пута, ако би се придржавало „празничног“ распореда. Например, зачало 213 (у посланици Галатима) „Братіе, плодъ дѣховный естъ“ могло би се прочитати преко године 26 пута, зачало 233 (Ефесцима) „Братіе, возмогайте о Господѣ“ 20 пута; зачало 318 (Јеврејима) „Братіе, таковъ намъ подобаше архіерей“ око 17 пута; такође више пута имала би се прочитати зачала 334, 335, 240, 131, 292 и нека друга. Читање ових зачала, везано са изостављењем редовних зачала дотичних дана, потпуно онемогућава и приближно остварење циља да се цео Нови Завет барем у главном прочита у црквама, где се он чита сваког дана. Доста је избројати само колико се пута имају прочитати наведена зачала за рачун редовних, па да се види, колико ће редовних зачала бити изостављено, а има још и много других која би се читала по неколико пута. Јасно је да скоро свакидашње читање „празничних“ зачала не одговара намени и намери са којом се и пришло састављењу распореда читања Јеванђеља и Апостола. То је изражено у истом типикону, у коме су и празнична зачала наведена. У глави 58 стоји: „Зри подобаетъ вѣдати и сіе: ѡкѡ держитъ церковь вселенская, ни на блаженнахъ, ни на литѣргіахъ чести апостолъ и еѡγγελіе по вса дни сватыхъ, точію радвое, рекше столпъ чрезъ все годице, ѡже съть на радѣ и сватыхъ избранныхъ, конхъ естъ писано апостолъ и еѡγγελіе. ѡ еже чести на всак день сватагѡ апостолъ и еѡγγελіе, сіе ѿ своегѡ неразѡмѡ, а не по церковномѡ оуставѡ. ѡще же кто хошетъ творити литѣргію коегѡлико сватагѡ, или мѣченика, или сватителѡ, или преподобнагѡ, или апостола, или пророка, или мѣченицъ: чти обще еѡγγελіе, шрѣтъ подобно сватагѡ, егѡже творѣши слѣже, такожде и апостолъ“.

Из наведених речи потпуно је јасно да читати сваки дан Јеванђеље и Апостол „према свецу“ је рад „неразумија“ и не одговара духу црквеног устава. Овде је тачно изражено да сваки дан треба читати редовно зачало „по ступу“, и да празнична зачала треба читати само на дане „изабраних“ светаца. Може се десити да у неком месту изузетно празнују свеца, коме није одређено нарочито зачало Јеванђеља, нити Апостола: у том случају треба читати зачало Јеванђеља и Апостола, које је уопште одређено за свеца оног реда, коме дотични светац припада. На пример, ако се на неком месту нарочито слави извесни мученик, који се иначе не празнује (наиме, нема засебну службу, нарочито одређена зачала) на његов дан треба читати једно од јеванђељских зачала одређених за дане мученика, такође и зачало Апостола. Исто треба радити ако би нека лица или друштва заказала литургију на дан неког свеца, када се иначе не служи у овој цркви, напр. због своје славе. Али углавном ова замена редовног зачала празничним увек треба да се сматра као изузетак од општег правила. Сва празнична зачала за дане светаца, која су наведена у минеју, на крају Јеванђеља и Апостола, као и у типикону, могла би се читати увек само уз редовна зачала. Иначе, ова празнична зачала треба читати само у храмовима посвећеним дотичним празницима, у црквама, у којима се налазе мошти дотичних светаца и где се на дане посвећене њиховој успомени народ скупља у цркви одајући им нарочито поштовање. Као опште правило треба сматрати, да се само празнична зачала (без редовних зачала) имају читати једино на дане великих Господњих и Богородичиних празника и оних светаца којима се поје полијелеј, када се по уставу може вршити и бденије. У дане мањих празника треба прочитати осим празничног и редовно зачало. Ако се слави неки догађај о коме се говори у Новом Завету, треба обавезно прочитати одговарајуће зачало, напр. на дан зачећа Јована Претече. У недељне дане не сме се изоставити недељно зачало које долази по реду због читања празничног зачала, ако то не стоји изрично у уставу; овакав случај имамо ако у недељу падне велики Господњи празник, такође у 2 недеље пред Божић. У осталим случајевима у недеље треба прочитати прво редовно зачало, а после и празнично, ако је велики светац или Богородичин празник. Треба пазити такође да се обавезно прочитају нарочита зачала у суботе и недеље пред и после Крстовоздвижења, Божића и

Богојављења. У ове дане после нарочитих зачала читају се и редовна, осим недеље Праотаца и св. Отаца пред Божић; али ако оне године има „одступка“, т. ј. редовна зачала ће се прочитати после божићних празника, њих не треба читати у недеље и суботе после Божића и Богојављења. Изостављају се редовна зачала и уочи ових празника, када се и служба врши по нарочитим реду.¹ Треба обавезно, барем једном у години, прочитати она зачала, која се читају само као празнична, напр. 153 зачало Апостола које се чита само на дане светих врачева Косме и Дамјана и Кира и Јована (1 новембра, 1 јула, 31 јануара, и 28 јуна), или зачало Апостола 151, које исто тако не стоји у стубовима, него се чита само на дане три Григорија — Чудотворца Неокесаријског, Ниског и Богослова (17 новембра, 10 и 25 јануара), то су нарочито поучна места, а да она нису унесена у „стубове“ и одређена само за светитељске дане, то одмах пада у очи при разгледању Јеванђеља и Апостола, штампаних за богослужбену сврху, јер доле испод редова наведено је за свако зачало у који се дан оно чита по „стубовима“, а уз споменута зачала наведене су само светитељске успомене на дане у које се читају. Сва горе наведена упуства односе се углавном на оне цркве, у којима се преко целе године обавља богослужење. Али она важе и за цркве, где се служи само недељом и празничним данима. И у њима треба строго пазити да се узимају редовна зачала по „стубовима“, ако нема великог свеца или се служба не врши нарочито због неког непокретног празника. Неко би могао приметити, да у црквама, где нема свакидашњег богослужења, све једно неће бити постигнут циљ (да се прочита цео Нови Завет), према томе је споредна ствар, које ће се зачало читати. Али треба што боље упознати народ са Светим Писмом; а то се може боље постићи читањем разних одељака, него сталим понављањем истих. С друге стране не може бити дозвољено, да се својевољно одабирају одељци Св. Писма ради читања, него се треба држати реда који је прописан црквом. Они који су састављали распоред за читање Св. Писма добро су га познавали, изабрали су најпоучнија места за читање у оне дане у које се хришћани скупљају у већем броју у цркву ради заједничке молитве, а уједно тако су удесили распоред

¹ Види минеј за децембар, датум 25, после паремија.

да он има везе са осталим богослужењем. Све то саставља једну целину, тако да у извесне дане, према успоменама везаним за њих, сви се православни хришћани упућују на иста размишљања и код њих се ствара једнако расположење. Зато се треба држати оног реда који је створен искуством људи, који су се били потпуно посветили овом делању у винограду Господњем, и који држи Црква Христова (првославна) у свима крајевима света већ више векова. Разуме се да је лакше прочитати неко од оних зачала, која се често читају и добро су позната, него ли дуго тражити које зачало треба читати. Али служитељ Цркве треба да не мисли на оно што је лакше за њега, него на корист коју он може принети народу, и на савесно служење Цркви. Зато говорећи о онима, који не поступају по овом правилу, типик вели да они то чине по свом „неразумију“. Израз је очигледно оштар, јер означава не „неразумевање — неразумљивост“ — појединих правила устава, него то, да дотично лице не схвата сама начела црквеног устава.

Осим обичних читања Јеванђеља за литургијом (или на крају јутрење, ако се не служи литургија), оно се чита још на јутрењама недељних и полијелејних дана. На недељним јутрењама читају се зачала, њих 11 на броју, т. зв. „васкрсна“, у којима се говори о јављањима Христа после васкрсења. Од Ускрса до Духова за сваку недељу је одређено јутарње Јеванђеље, а после Духова до идућег празника Цвети зачала се читају редом, тако да се може наћи наредно јеванђеље ако се зна колико је времена прошло од Духова; треба само број недеља после Педесетнице поделити са 11 и остатак ће показати које је недељно јеванђеље на реду. Ако се број недеља дели са 11 без остатка, треба читати 11-о. Број недељних зачала узет је по угледу на број апостола, који су били послати на проповед васкрслим Христом, (дванаесторица без Јуде Искариотског). У празничне дане, који имају на јутрењи полијелеј, после полијелеја се чита Јеванђеље, увек одређено према празнику. Ако у недељу падне неки празник ипак се на јутрењи чита наредно васкрсно јеванђеље, само у случају великог Господњег или Богородичиног празника (као Велика и Мала Госпојина, Ваведeње) чита се празнично јеванђеље, а васкрсно се тада изоставља, јер на јутрењи се никад не узимају 2 зачала. За јутрење Велике Недеље постоји нарочити распоред јеванђеља према успоменама које су везане за ове дане. Апостол на јутрењи

се не чита осим на јутрењи Велике Суботе. На вечерњи се Јеванђеље и Апостол читају већином само онда када је она спојена са пуном литургијом, а понекад и ако је спојена са пређеосвећеном. Када вечерња није спојена са литургијом, јеванђеље и Апостол се читају на њој свега 3 пута. То је на Велики петак, а такође уочи Божића и Богојављења, који би пали у недељу или понедељак. Тада се уочи ових празника врши литургија св. Јована Златоуста, а у своје време и вечерња са читањем Апостола и Јеванђеља, и то на вечерњи уочи Божића зач. 5 по Луци и 303 зач. Апостола (а не зач. 53 по Матеју и 207 зач. Апостола, која треба прочитати на Бадњи дан, кад пада у суботу, на литургији, и ако у многим издањима стоји обратно, што је погрешно); уочи Богојављења на вечерњи се чита зач. 9 по Луци, као што стоји. Иначе Апостол се чита на вечерњама још као паримије уочи дана посвећених апостолима. На часовима Јеванђеље и Апостол читају се пред Божић и Богојављење и на Велики Петак на т. зв. „царским часовима“.
